साहचर्य्यं, क्ली, (सहचरस्य भावः कर्म्म वा। सहचर+ष्यञ्।) सहचरस्य भावः। (यथा, कुमारे। ३। ११।
"मधुश्च ते मन्मथ! साहचर्य्या-
दसावनुक्तोऽपि सहाय एव
समीरणो नोदयिता भवेति
व्यादिश्यते केन हुतासनस्य॥")
सहगमनम्। सहचरशब्दात् ष्ण्यप्रत्ययेन निष्पन्नम्॥ सहचारः। सामानाधिकरण्यम्। एकाधिकरणवृत्तित्वम्। यथा,—
"प्रायशो रूपभेदेन साहचर्य्याच्च कुत्रचित्।"
इत्यमरः॥
(सहधर्म्माचरणम्। इति मल्लिनाथः॥ यथा, रघुः। १६। ८७।
"तस्याः स्पृष्टे मनुजपतिना साहचर्य्याय हस्ते माङ्गल्योर्णावलयिनि पुरः पावकस्योच्छिखस्य॥")
साहयः, त्रि, (साहयतीति। साहि+"अनुपसर्गात् लिम्पविन्देति।" ३। १। १३८। इति शः।) सहनकारयिता। इति व्याकरणम्॥
साहसं,क्ली, (सहसा बलेन निर्वृत्तम्। सहस्+"तेन निर्वृत्तम्।" ४।२।६८। इति अण्।) दण्डः। इत्यमरः। २।८।२१॥ स च त्रिविधः। यथा, याज्ञवल्क्यः।
"साशीतिपणसाहस्रो दण्ड उत्तमसाहसः।
तदूर्द्धं मध्यमः प्रोक्तस्तदर्द्धमधमः स्मृतः॥"
इति प्रायश्चित्ततत्त्वम्॥
बलात्कारकृतकार्य्यम्। इति मेदिनी॥ (यथा,
"वेगरोधात् क्षयाच्चैव साहसाद्विषमाशनात्।
त्रिदोषो जायते यक्ष्मा गदो हेतुचतुष्टयात्॥"
इति माधवकरसंगृहीतरुग्विनिश्चये यक्ष्माधिकारे॥"साहसादिति साहसो बलवद्विग्रहादिरूपः क्षोभहेतुत्वेन कारणत्वम्॥" इति तट्टीकायां विजयरक्षितः॥*॥ दुष्कृतकर्म्म। अविमृष्यकृतिः। (यथा, महाभारते। १।४२।१।
"यद्येतत् साहसं तात! यदि वा दुष्कृतं कृतम्
प्रियं वाप्यप्रियं वा ते वागुक्ता न मृषा भवेत्॥")
द्वेषः। इति हेमचन्द्रः॥ पश्चाद्दोषमनालोच्य करणम्। तत्तु चौर्य्यपरदारगमनादि। इति मुग्धबोधटीकायां दुर्गादासः॥*॥ साहसमाह नारदः।
मनुष्यमारणं स्तेयं परदाराभिमर्षणम्।
पारुष्यमनृतञ्चैव साहसं पञ्चधा स्मृतम्॥"
अत्र सद्य एवोत्तरदापनम्। यथा,—
साहसस्तेयपारुष्यगोऽभिशापात्यये स्त्रियाम्।
विवादयेत् सद्य एव कालोऽन्यत्रेच्छया स्मृतः॥"
विवादयेत् सद्य एवोत्तरं दापयेत्। इति शूलपाणिः॥ तत्र दासादयोऽपि साक्षिणो भवन्ति यथा, उशना।
"दासोऽन्धो वधिरः कुष्ठी स्त्रीबालस्थविरादयः।
एतेऽप्यनभिसम्बन्धाः साहसे साक्षिणो मताः॥"
इति व्यवहारतत्त्वम्॥
(तद्युक्ते,त्रि। यथा, हरिवंशे भविष्यपर्व्वणि। ३९। ३७।
"न जाने इति यद्ब्रूषे किमतः साहसं वचः॥")
साहसः, पुं, (सहसे बलाय हितः। सहस्+अण्।) अग्निविशेषः। यथा,—
"प्रायश्चित्ते विधुश्चैव पाकयज्ञे तु साहसः।
लक्षहोमे च वह्निः स्यात् कोटिहोमे हुताशनः॥"
इति तिथ्यादितत्त्वम्॥
साहसाङ्कः,पुं, (साहसः एव अङ्कश्चिह्नं यस्य।) विक्रमादित्यराजः। इति जटाधरः॥
साहसिकः, त्रि, (सहसा बलेन वर्त्तते इति। सहस्+"ओजःसहोम्भसा वर्त्तते।" ४। ४। २७। इति ठक्।) मनुष्यमारकः। चौरः। पारदारिकः। परुषवादी। अनृतवादी। इति साहसशब्दार्थदर्शनात्। एते असाक्षिणः। यथा नारदः।
"स्तेनाः साहसिका धूर्त्ताः कितवा योधकाश्च ये।
असाक्षिणस्तु ते दुष्टास्तेषु सत्यं न विद्यते॥"
इति व्यवहारतत्त्वम्॥
(हठकारी। यथा। "केचित् साहसिकास्त्रिलोचनमिति पेठुः।" इति कुमारटीकायां मल्लिनाथः। ३। ४४॥)
साहस्रं, क्ली, (सहस्राणां समूहः। सहस्र+"भिक्षादिभ्योऽण्।"४। २। ३८।इति अण्।) सहस्रसमूहः इत्यमरः। ३। २। ४५॥ (यथा, महाभारते। २। ५८। १३।
"एतावन्ति च दासानां साहस्राण्यत सन्ति मे॥"
सहस्रमेव। स्वार्थे अण्।) सहस्रमात्रम्। यथा,—
"हरिस्ते साहस्रं कमलबलिमाधाय पदयोर्यदेकोने तस्मिन्निजमुदहरन्नेत्रकमलम्।
गतो भक्त्युद्रेकः परिणतिमसौ चक्रवपुषा
त्रायाणां रक्षायै त्रिपुरहर जागर्त्ति जगताम्॥
इति महिम्नस्तवः॥
(सहस्रेण क्रीतमिति। "शतमानविंशतिकसहस्रवसनादण्।"५। १।२७। इति अण्।) सहस्रेण क्रीते,त्रि॥ (सहस्रस्येदमिति।अण्।) सहस्रसम्बन्धिनि च त्रि॥ (यथा,विष्णुपादादिकेशान्तवर्णनस्तोत्रे। १४।
"साहस्री वापि संख्या प्रकटमभिहिता सर्व्ववेदेषु येषाम्॥")
साहस्रः,पुं (सहस्रमस्यास्तीति। सहस्र+"अण् च।" ५। २। १०३। अण्।) सहस्रसङ्ख्यकगजादिना बली। इत्यमरः। २। ८। ६२॥ (सहस्रविशिष्टे, त्रि। यथा, मनुः। ८। ३८३।
"सहस्रं ब्राह्मणो दण्डं दाप्यो गुप्ते तु ते व्रजन्
शूद्रायां क्षत्रियविशोः साहस्रो वै भवेद्दमः॥")
साहायकं, क्ली, (सहायस्य भावः कर्म्म वा। सहाय+"योपधात् गुरूपोत्तमात् वुञ्।" ५।१।१३२।इत्यत्र सहायाद्वेति वक्तव्यम् इत्युक्तेः पाक्षिको वुञ्।) साहाय्यम्। सहायस्य भाव इत्यर्थे कण्प्रत्ययेन निष्पन्नम्॥ (यथा, रघुः। १७। ५।
"स कुलोचितमिन्द्रस्य साहायकमुपेयिवान्।
जघान समरे दैत्यं दुर्जयं तेन चावधि॥")
साहाय्यं,क्ली,(सहायस्य भावः कर्म्म वा। सहाय+पक्षे ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ्।) सहायता। सहायशब्दात् ष्ण्यप्रत्ययेन निष्पन्नम्॥ (यथा, महाभारते। १। १५५। १९।
"साहाय्येऽस्मि स्थितः पार्थ! पातयिष्यामि राक्षसम्॥"
साहित्यं, क्ली, स्त्री,(सहित+ष्यञ्।)मेलनम्। सहितस्य भावः इत्यर्थे ष्ण्यप्रत्ययेन निष्पन्नम्॥ परस्परसापेक्षाणां तुल्यरूपाणां युगपदेकक्रियान्वयित्वं साहित्यम्। इति श्राद्धविवेकः॥ तुल्यवदेकक्रियान्वयित्वम्। बुद्धिविशेषविशेषत्वं वा। इति शब्दशक्तिप्रकाशिका॥ साहित्यं एकक्रियान्वयित्वम्। तद्यथा। धवखदिरपलाशांश्छिन्धि इत्यत्र धवखदिरपलाशप्रतियोगिकं यत् साहित्यं तन्निरूपितं यद्वयवविभागरूपफलं तज्जनिका या छिदिक्रिया तदनुकूलकृतिमांस्त्वम्। इति सारमञ्जरी॥ मनुष्यकृतश्लोकमयग्रन्थविशेषः। स तु भट्टि-रघु-कुमारसम्भव-माघ-भारवि-मेघदूत-विदग्धमुखमण्डनशान्तिशतकप्रभृतयः॥
साह्यं, क्ली, (सहस्य भावः। सह+ष्यञ्।) मेलनम्। सहितत्त्वम्। इति धरणिः॥ (साहाय्यम्। यथा, महाभारते। ५। ७। ११।
"ततो दुर्य्योधनः कृष्णमुवाच प्रहसन्निव।
विग्रहेऽस्मिन् भवान् साह्यं मम दातुमिहार्हति॥")
साह्यकृत्, पुं, (साह्यं करोतीति। कृ+क्विप्।) समभिव्याहारी॥
साह्वयः,पुं,(आह्वयेन सह वर्त्तमानः।) मेषादिप्राणिद्यूतम्। पशुयुद्धम्। यथा,—
"मेषादिप्राणिद्यूते स्यात् साह्वयश्च समाह्वयः।"
इति शब्दरत्नावली॥
(नामयुक्ते, त्रि। यथा, भागवते। १। ४। ६।
"कथमालक्षितः पौरैः स प्राप्तः कुरुजाङ्गलम्।
उन्मत्तमूकजड़वत् विचरन् गजसाह्वये॥")
सिंहः, पुं, (सिञ्चति तेजः पशुषु इति। सिच+"सिचेः संज्ञायां हनुमौ कश्च।" उणा० ५। ६२। इति कः। अन्त्यादेशो हकारः। नुम् च। पृषोदरादित्वात् अन्तविपर्य्यये हिनस्तीति सिंह इत्यपि भवति।) स्वनामख्यातपशुः। (यथाह कश्चित्।
"सिंहो बली द्विरदकुञ्जरमांसभोजी
संवत्सरेण कुरुते रतिमेकवारम्।
पारावतः खलु शिलाकणमात्रभोजी-
कामी भवेदनुदिनं वद कोऽत्र हेतुः॥")
तत्पर्य्यायः। मृगेन्द्रः २ पञ्चास्यः ३ हर्य्यक्षः ४ केशरी ५ हरिः ६। इत्यमरः। २। ५। १॥